יום הכפורים

א. מ׳האָט שוין פיל מאָל געזעדט[1] וועגן דעם לשון חז״ל[2] „עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים״ — אַז אין דעם לשון זיינען לכאורה פאַראַן צוויי הפכים: „שבין[3] ר״ה ליוהכ״פ״ באַ־ווייזט[4] אַז ראש השנה און יוהכ״פ גייען ניט אַריין אין די ימים[5]; פון דעם אַבער וואָס די גמרא זאָגט „עשרה ימים שבין כו׳״ איז מוכח, אַז אויך ר״ה ויוהכ״פ גייען אַריין אין דעם חשבון פון די עשרה ימים, וואָרום צווישן ר״ה און יוהכ״פ זיינען דאָך בלויז זיבן טעג.

וי״ל דעם ביאור אין דעם, אַז אין ר״ה ויוהכ״פ זיינען דאָ צוויי ענינים:

א) זייער עיקר ענין (וואָס דאָס איז ניט דער ענין התשובה): דער ענין עיקרי פון ראש השנה איז — „תמלי־כוני עליכם״, קבלת מלכותו ית׳ „ובמה בשופר״[6]; און דער ענין עיקרי פון יום הכפורים איז — „עצמו[7] של יום הכפורים מכפר״[8] (אָ כפרה מצד דעם עצם טאָג, וואָס איז (נאָך) העכער ווי די כפרה שעל ידי תשובה[9]) — און מצד דעם זיינען זיי העכער פון די „ימים שבין ר״ה ליוהכ״פ״ (וואָס ענינם איז תשובה):

ב) דערנאָך איז פאַראַן אין זיי אויך דער ענין התשובה — צוליב וועלכן זיי אויך ווערן אַריינגערעכנט אין די (עשרת) ימי תשובה.

[ביז אַז מען געפינט, אַז די תשובה פון ר״ה ויוהכ״פ איז אַן אַנדערער, אָ העכערער אופן אין תשובה, וואָס איז ניט פאַרבונדן (כ״כ) מיט דער תנועה פון מרירות, נאָר זי איז (בעיקר) אָ תשובה מתוך שמחה[10].

לא מיבעי ראש השנה, ווען מ׳טאָר ניט זאָגן קיין וידויים כו׳[11], נאָר אפילו ביום הכפורים (וועט עס איז דאָ חיוב להתו־דות[12]) — פסק׳נט דער אַלטער רבי[13]: „הלובש שק מחמת תשובה צריך לפשטו ביוה״כ מפני שהוא יו״ט וצריך לכבדו בכסות נקי״. ד.ה. אַז די תשובה פון

---

1) ראה לקו״ש ח״ד ע׳ 1144. 1150. ועוד.

2) ר״ה יח, א. יבמות מט, סע״א. שם קה, סע״א.

3) בע״י ר״ה שם: שמר״ה עד יוהכ״פ. אבל בש״ס לפנינו (במקומות שבהערה הקודמת) וכן בע״י יבמות שם הוא כבפנים. וכ״ה בר״ח ר״ה שם. ועוד.

4) ראה בנדו״ז תענית ה, ר״ע״א. בהנסמן בשד״ח כללים מע׳ הבי״ת כלל עב (ובשו״ת בית אפרים חאו״ח סנ״א שצוין שם — ד״הך דעשרת ימים שבין ר״ה כו׳ ודאי דאיכא דלא דייק ונקט כי הך לישנא״).

5) ולהעיר מטאו״ח סתר״ג: אלו הם שבעה ימים שבין ר״ה ליוהכ״פ. וראה לקמן הערה 16.

6) ר״ה טז, סע״א. שם לד, ב. וראה הנסמן בלקו״ש ח״ד ע׳ 1354. ח״ט ע׳ 434. ועוד.

7) כ״ה ברמב״ם לפנינו. ובקרית ספר (להמבי״ט) על הרמב״ם כאן (ולהלן פ״ב) „עיצומו״. וראה ס׳ המדע (ירושלים, תשכ״ד) בשינויי נוסחאות.

8) רמב״ם הל׳ תשובה פ״א ה״ג וד׳. וראה תוס׳ שבועות יג, סע״א: היום עצמו . . מכפר.

9) ראה בארוכה לקו״ש ח״ד ע׳ 1150 ואילך.

10) אף שבכללות — בכל תשובה („לעולם״ — כל השנה) צריך לבוא „לידי שמחה אמתית״ (תניא פל״א ואילך. שם ספל״ד. אגה״ת ספ״ו וספי״א). וראה לקמן סעיף ד׳ והערה 29.

11) שו״ע אדה״ז או״ח סתקפ״ד ס״ב.

12) ראה רמב״ם הל׳ תשובה פ״ב ה״ז וח׳. שו״ע אדה״ז שם רסתר״ז (וראה גם טור ושו״ע שם. טור שם סתר״כ).

13) או״ח סו״ס תרי (ממג״א שם סק״ה בשם ס׳ חסידים סתרט״ו).

יוהכ"פ טאָר ניט זיין בסתירה צום יו"ט שבו, און דעריבער טאָר מען ניט טראָגן אַ „שק מחמת תשובה"[14].

ב. דערמיט וועט מען אויך פאַרשטיין וואָס עס שטייט אין סידור האריז"ל[15] וועגן די (עשרת) ימי תשובה, וז"ל: „מי שיחזור בתשובה גמורה ויתענה בז' ימי התשובה נמחל לו כל עונותיו . . יום ראשון מז' ימי התשובה ביום א' דשבת מתכפרים לו כל עונותיו שחטא ביום א' דשבת, וכן ביום ב' כו'". ד.ה. אַז יעדערער פון די שבעת ימי השבוע צווישן ר"ה ויוהכ"פ איז כנגד זיין באַטרעפנדן טאָג מימי השבוע דכל השנה כולה.

פון דעם איז פאַרשטאַנדיק, אַז די ז' ימים זיינען אויסגעטיילט (אפילו פון ר"ה ויוהכ"פ) בענין התשובה, ביז, אַז דוקא אויף זיי זאָגט מען אַז זיי זיינען כולל אין זיך (בנוגע לענין התשובה) כל ימי השנה.

ולכאורה: וואו געפינט מען אַז מ'זאָל אויסטיילן „ז' ימי התשובה"[16] (פון די עשרת ימי תשובה)?

וע"פ הנ"ל י"ל, אַז דער מקור לזה איז פון דעם לשון חז"ל גופא — „עשרה ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ", אַז די (ז') ימים „שבין ר"ה ליוהכ"פ" זיינען אויסגעטיילט פון ר"ה ויוהכ"פ דערמיט וואָס זיי זיינען מיוחד (בלויז) אויף ענין התשובה: משא"כ בר"ה ויוהכ"פ, וואָס (א) תשובה איז ניט עיקר ענינם, (ב) אויך די תשובה שבהם איז אַן אַנדער אופן אין תשובה, כנ"ל.

ג. מען דאַרף אַבער פאַרשטיין:

דער רמב"ם פסק'נט אין הלכות תשובה[17]: אע"פ שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרה ימים שבין ר"ה ויוה"כ היא יפה ביותר כו' (און אין דער הלכה שלאח"ז איז דער רמב"ם ממשיך:) יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל כו' והוא קץ מחילה כו' לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים.

פון המשך לשון הרמב"ם איז מוכח, אַז דער חיוב תשובה ביום הכפורים איז נאָך מער ווי אין די פריערדיקע ט' הימים — איז ווי שטימט עס מיט הנתבאר לעיל, אַז דער ענין התשובה איז מער בהדגשה אין די ז' ימים לגבי (ר"ה ו)יוהכ"פ?

לכאורה וואָלט מען געקענט זאָגן, אַז דאָס וואָס איז פאַראַן אַ חיוב תשובה ביום הכפורים איז עס ניט ווייל יום הכפורים מצד עצמו איז מיוחד לתשובה,

---

14) והרי החיוב תשובה דיוהכ"פ הוא מה"ח (ראה לקמן סעיף ג), ואילו החיוב דכסות נקי' הוא רק מדברי קבלה (ראה שו"ע אדה"ז שם ס"ח. וראה קו"א לסרמ"ב סק"א דלדעת הרמב"ם לכבדו בכסות נקי' הוא מדרבנן), ולמה לא דוחה „שק מחמת תשובה"• את החיוב דכסות נקי'?

אלא שמכיון שענינו (העיקרי) דיוהכ"פ הוא מה שעצמו של יום מכפר, לכן, התשובה דיוהכ"פ היא תשובה מתוך שמחה (ולא ב„שק"). ולהעיר מס' חסידים סתרט"ז: ביוה"כ . . צריך לקרוע הלב ולא הבגדים. — וראה במפרשי הפסוק יואל ב, יג.

15) עשי"ת.

16) בטאו"ח סתר"ג בשם הירושלמי „שבעה ימים", וממשיך ש„אלו הם שבעה ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ". אבל שם הוא לענין אכילה בטהרה שהצורך להזהיר ע"ז הוא מלכתחילה רק ל„ז' ימי חול"• (ל' הטור שם); משא"כ הענין דעשרת ימי תשובה, שגם בר"ה ויוהכ"פ צ"ל ענין התשובה.

17) שם ה"א.

•) ראה ראשית חכמה ש' התשובה פ"ג (ד"ה עוד לתשובה) המקורות והטעמים ד„תשובה צריך שק". של"ה מס' ר"ה בתחלתה. שם מס' יומא (רלב, א).

•) היינו בניגוד לרגל. אבל נכלל בזה גם יום השבת. ולהעיר מדרכי משה שם.

נאָר דאָס איז (בלויז) אַ תוצאה פון דעם ענין עיקרי (הנ"ל) פון יוהכ"פ — „עצמו של יום הכפורים מכפר"[18]: וויבאַלד דער רמב"ם פסק'נט אַז „עצמו של יום הכ־פורים מכפר לשבים (דוקא)"[19], דערי־בער לייגט זיך אַ חיוב תשובה אויף כאו"א, כדי עס זאָל קענען זיין דער „עצמו של יום הכפורים מכפר", די תשובה נעמט אַראָפּ אַ דבר המונע[20].

אָבער עס איז אַ דוחק גדול צו מפרש זיין אַזוי אין רמב"ם, ווייל פון פשטות המשך לשון הרמב"ם — „יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל כו' והוא קץ מחילה כו' לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים" — איז משמע, אַז דער חיוב תשובה ביום הכ־פורים איז (ניט אַ תוצאה פון אַן אַנדער זאַך, דערפון וואָס „עצמו של יום הכ־פורים מכפר" — נאָר) מצד דעם*[20] וואָס „יום הכפורים הוא זמן תשובה"[21]; ביום הכפורים איז פאַראַן אַ חיוב תשובה אַלס „זמן תשובה"[22] (ניט נאָר אַלס יום כפרה).

[און דאָס איז מתאים צום לשון רבינו יונה הידועה (בשערי תשובה שלו)[23], אַז „מצות עשה מן התורה להעיר אדם את רוחו לחזור בתשובה ביום הכפורים שנאמר[24] מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו"].

מוז מען זאָגן, אַז אע"פ וואָס יוהכ"פ איז טאַקע מיוחד (אויך) אויף ענין התּ־שובה, פונדעסטוועגן איז דאָס אַ חילוק עיקרי צווישן דער תשובה מיוחדת אין די (עשרה) ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ און — תשובת יוהכ"פ. דער חיוב מיוחד ביוהכ"פ „לעשות תשובה ולהתודות" איז ניט פאַרבונדן מיט דער מעלה מיוחדת

---

18) כן משמע שמפרש בקרית ספר (להמבי"ט) על הרמב"ם כאו"א. וראה גם לשון החינוך (מצוה שסד): ועובר כו' ולא התודה כו' ביוהכ"פ שהוא יום קבוע מעולם לסליחה ולכפרה בטל עשה זה — ומשמע דחיוב וידוי (ותשובה) הוא רק הכשר לכפרת יוהכ"פ. וראה כלי יקר אחרי טז, ל. וכן מפורש בשו"ע אדה"ז או"ח ר"ס תרז: כיון שיוה"כ הוא יום הסליחה וכפרה . . לפיכך צריך כל אדם שיתוודה על חטאיו כו' (ולכן „מצות וידוי מן הדין הוא בתחלת זמן הכפרה", ע"ש).

19) שם פ"א ה"ג. ועד"ז בהל' שגגות פ"ג ה"י (וכן נפסק בשו"ע אדה"ז שם סו"ס תרז).

20) ע"ד (ולא ממש) ארי' הוא דרביע עלי' (עירובין עח, ב. ועוד. וראה אנציקלופדיא תלמודית בערכו).

*20) וכן צ"ל עפמשנ"ת במ"א (לקו"ש חכ"ז ע' 127 ואילך), דמ"ש הרמב"ם „עצמו של יום מכפר לשבים" היינו רק תנועה כללית ד„שב", ולא עשיית תשובה ממש. ע"ש.

21) ודוחק לומר שמ"ש הרמב"ם „לפיכך חייבים . . לעשות תשובה" בא בהמשך ל„והוא קץ מחילה וסליחה"* (דהיינו מה שעצמו של יוהכ"פ מכפר). ובפרט שפשטות לשון הרמב"ם „והוא קץ כו'" (ולא „שהוא קץ כו'") משמעו שהו"ע נוסף (ולא טעם אלפניו). ודוחק לפרש מפני שמתחיל „יום הכפורים (היינו זמן כפרה) הוא זמן תשובה כו'".

22) וכן משמע ממ"ש במו"נ ח"ג רמנ"ג: ענין צום כפור . . שהוא נותן דעת התשובה . . יום תשובה ועבודה גמורה. ע"ש.

23) שער ב' אות יד בסופו. ועד"ז כ' בשער ד' אות יז. — אלא שצע"ק שהרמב"ם לא הביא הפסוק דמכל חטאתיכם גו' (כמו שהביא בנוגע לעשרה ימים הכתוב „דרשו גו'").

24) אחרי (טז, ל) שתחלתו „ביום הזה" — יוהכ"פ.

---

*) אבל י"ל שכוונתו שהחיוב דוידוי הוא (גם) מחמת כפרת יוהכ"פ. ולהעיר שענין זה כותב (לא אמ"ש הרמב"ם „חייבים . . להתודות ביוהכ"פ", כ"א) על המשך ההלכה „מצות וידוי יוהכ"פ שיתחיל כו'". וראה שו"ע אדה"ז שהובא בפנים ההערה. ואכ"מ.

*) ומ"ש הרמב"ם כאן „והוא קץ מחילה כו'" — יש לומר, כי חיוב וידוי (ותשובה) הוא גם מחמת כפרת יוהכ"פ. ונפק"מ בנוגע לזמן וידוי שצ"ל בעת כפרת יוהכ"פ (עיין שו"ע אדה"ז דלעיל הערה 18).

אין דער תשובה פון די עשרה ימים (וואָס „יפה ביותר ומתקבלת היא מיד")

— און ווי ס׳איז אויך מודגש אין חלוקת ההלכות אין רמב״ם: דעם חיוב תשובה ביום הכפורים זאָגט ער (ניט אין דער זעלבער הלכה וואו ער רעדט וועגן דער מעלה פון די עשרת הימים, נאָר) אין אַ באַזונדער הלכה —

און דערפאַר, וויין מען רעדט וועגן די עשרה ימים שבין ר״ה ליוהכ״פ אַלס עשרת ימי תשובה, איז אדרבה: מען טיילט אויס די ז׳ הימים שבין ר״ה ליוהכ״פ (מצד דעם וואָס זיי זיינען מיוחד לענין התשובה, כנ״ל), ווייל דער חיוב תשובה ביום הכפורים איז אַן ענין בפ״ע.

בסגנון אחר: דאָס וואָס די עשרת ימי תשובה זיינען אויסגעטיילט אַלס טעג פון תשובה, איז מצד דעם וואָס דעמאָלט איז דער אויבערשטער „בהמצאו . . בהיותו קרוב", וואָס דאָס טוט אויף אַז די תשובה זאָל זיין „יפה ביותר" (כדלקמן סעיף ד׳), און בנוגע צו ר״ה ויוהכ״פ דריקט זיך אויס דער „קירוב" צום אויבערשטן אין אַ העכערן ענין ווי תשובה (בר״ה „תמליכוני עליכם", ויוהכ״פ — „עצמו של יום מ־כפר"): דערנאָך קומט צו אַ באַזונדער ענין אין יום כיפור — אַ חיוב צו טאָן תשובה (כפשוטה).

ד. וועט עס זיין פאַרשטאַנדיק לויטן ביאור בלשון הרמב״ם הנ״ל „יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל כו״" — דלכאורה תמוה:

דער רמב״ם האָט דאָך ערשט גע־זאָגט אין דער הלכה שלפנ״ז אַז „אע״פ שהתשובה והצעקה יפה לעולם בעשרה הימים כו׳ היא יפה ביותר כו״", און ווי ער טייטשט אַפ אַז דאָס איז (אפילו) ביחיד, וואָס דערפון פאַרשטייט מען אַז די אַלע עשרת הימים זיינען „זמן תשובה", וכשמם „עשרת ימי תשובה"[25] — איז ווי זאָגט ער גלייך דערנאָך אַז (נאָר) „יום הכפורים הוא זמן תשובה" (פון וועלכן עס קומט אויס אַז די עשרה ימים זיינען ניט „זמן תשובה")?!

וי״ל דעם ביאור בזה:

בכלל איז תשובה אַ מצות עשה שאין הזמן גרמא. גלייך ווי מען באַגייט אַ חטא לייגט זיך אויפן חוטא אַ חיוב צו טאָן תשובה (ווי דער רמב״ם שרייבט אין דער „כותרת" פון הלכות תשובה: מצות עשה . . שישוב החוטא מחטאו[26]): דער חיוב צו טאָן תשובה אויף אַ חטא איז ניט פאַרבונדן מיט אַ זמן מיוחד — ס׳איז אין יעדן זמן אויב מ׳האָט געטאָן אַ חטא.

און דאָס וואָס מען זאָגט בנוגע די עשרה הימים שבין ר״ה ויוהכ״פ אַז זיי זיינען אויסגעטיילט אין ענין התשובה — איז ניט דער פירוש אין דעם אַז אין די עשרה ימים קומט צו אין דעם עצם חיוב תשובה[27], נאָר אַז די תשובה אין די טעג איז (כדיוק לשון הרמב״ם) „יפה ביותר ומתקבלת היא מיד": וויבאַלד אַז אין די עשרת הימים איז אַ מצב פון „בהמצאו . . בהיותו קרוב"[28], איז איינע פון די תוצאות דערפון, אַז דורך דעם

---

25) ולהעיר מהגירסא ברמב״ם כאן (ראה ס׳ המדע — ירושלים, תשכ״ד) „בעשרת ימי תשובה שבין כו״.

26) ראה בארוכה לקו״ש נשא תש״נ (חידושים וביאורים בש״ס ח״א ס׳ יח) (וש״נ) שמזה מוכרח דגם התשובה עצמה היא מצוה (ולא רק הוידוי).

27) ברמב״ם שם פ״ג ה״ג־ד שהאדם צריך לעשות תשובה בימים אלו מחמת הדין דר״ה כו׳. אבל אי״ז חיוב נוסף של תשובה מצד עצמה.

28) ישעי׳ נה, ו. מקומות שבהערה 2. רמב״ם כאן.

קומט צו אַ תועלת (אויך) לגבי ענין הת־שובה, אַז „היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד".

[ויש לומר, אַז מיטן לשון „יפה ביותר" איז דער רמב"ם (אויך) מרמז, אַז די תשובה פון עשי"ת איז מיט מער גע־שמאַק און שמחה. און דאָס זאָגט דער רמב"ם „אע"פ שהתשובה . . יפה לעולם" — אַ גאַנץ יאָר קען עבודת הת־שובה זיין מתוך שמחה[29], וואָרום כאָטש תשובה איז פאַרבונדן מיט דער הת־עוררות פון חרטה כו' מתוך מרירות, דאַרף מען אַבער בשעת מעשה זיין בשמחה דערפון וואָס די נפש איז „שבה אל בית אבי' כנעורי'"[30],

אַבער אין די עשרת הימים איז תשובה „יפה ביותר". וואָרום וויבאַלד אַז דער איבערשטער איז „בהמצאו . . בהיותו קרוב", איז דאָך די שמחה דערפון וואָס מ'ווערט נעענטער צום איבערשטן — ביתר שאת וביתר עוז].

דער אויפטו פון יום הכפורים איז אַבער, אַז — „יום הכפורים הוא זמן תשובה . . לפיכך חייבים . . לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים": דער זמן פון יום הכפורים איז מחייב תשובה. ס'איז ניט (בלויז) דער פירוש, אַז דער זמן פון יוהכ"פ מאַכט אַז די תשובה זאָל זיין גרינגער, העכער וכו' — נאָר דער זמן שאָפט אַ חיוב תשובה.

[און דער ענין אין יוהכ"פ איז ניט פאַרבונדן (דוקא) דערמיט וואָס ער איז פון די עשרה ימים וועז דער אויבער־שטער איז „בהמצאו . . בהיותו קרוב". ואדרבה: דער „בהמצאו . . בהיותו קרוב" ביום הכפורים דריקט זיך אויס אין אַ העכערן ענין ווי תשובה — דאָס וואָס „עצמו של יוהכ"פ מכפר" (כנ"ל סעיף א)].

ה. לויט דעם קען מען אויך מסביר זיין דעם גדר החיוב „לעשות תשובה . . ביום הכפורים" — דלכאורה איז ניט גלאַטיק:

ממה־נפשך: האָט מען באַאַנגען אַ חטא, איז מען מחוייב אין תשובה באיזה זמן שיהי' (אינו שייך לחיוב פון יום הכ־פורים); און אויב מ'האָט ניט קיין חטאים — איז בכלל ניט שייך קיין (חיוב) תשובה (מצד יום הכפורים)?

עס זיינען פאַראַן אחרונים וואָס לערנען אַז דער חילוק איז: דער חיוב תשובה בכלל האָט ניט קיין זמן מסוים, און דערפאַר, כל זמן דער מענטש לעבט און קען תשובה טאָן, האָט ער נאָך ניט מבטל געווען די מ"ע פון תשובה (און נאָר וועז מת בלא תשובה איז דאָס אַלס ביטול מ"ע[31]); משא"כ ביוהכ"פ איז דאָ אַ מ"ע צו תשובה טאָן ביום זה, און אויב מ'טוט ניט תשובה ביוהכ"פ האָט מען מבטל[32] געווען די מ"ע[33].

---

29) ואדרבה: אם בקיום כל מצוה צ"ל שמחה, עאכו"כ בתשובה שהיא למעלה מכל המצות (שלכן בכוחה לתקן הפגמים שע"י העדר קיום התומ"צ — ראה גם לקמן סעיף ח), כמדובר כמ"פ. ולהעיר מאגה"ת מהד"ק (ע' תקכה — בהוצאת קה"ת, תשמ"ב).

30) ל' התניא פל"א (מ, סע"א). וראה לעיל הערה 10.

31) ע"ד (חיוב כרת) במצות מילה (רמב"ם הל' מילה פ"א ה"ב).

32) ראה חינוך — נעתק לעיל הערה 18.

33) ולאחרי יוהכ"פ עד יוהכ"פ הבא — לכאורה דינו כמאחר תשלום קרבנותיו — בין רגל לרגל (ירושלמי ר"ה פ"א ה"א. וראה מפרשים שם. ר"ה ו, א־ב. תמורה יח, ב).

אַבער פון לשון הרמב"ם „יום הכּפורים הוא זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים כו' לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה כו' ביוהכ"פ" — וואָס די הדגשה זאָגט דער רמב"ם דוקא לגבי דעם חיוב תשובה דיום הכפורים — איז משמע, אַז עס קומט צו אַ הוספה אין דעם עצם חיוב התשובה, עס איז אַן אַנדער חיוב ווי דער חיוב תשובה בכל ימות השנה, וואָס דעריבער איז „יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל . . חייבים הכל לעשות תשובה".

ו. וי"ל ההסברה בזה:

בכל ימות השנה איז דער מצב הגברא (וואָס האָט חוטא געווען) — די סיבה וועלכע שאפט דעם חיוב תשובה אויפן אדם. ממילא איז ניט שייך צו זאָגן אַז „חייבים הכל לעשות תשובה" — עס וועגדט זיך צי דער אדם איז אין אַ מצב וואָס פאַדערט תשובה אַדער ניט.

משא"כ ביוהכ"פ איז דער זמן די סיבה אויפן חיוב תשובה, ובמילא איז עס שייך צו אַלעמען — עס איז „זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים . . חייבים הכל לעשות תשובה"; אין דעם חיוב מחמת הזמן איז ניטאָ קיין הגבלה און עס איז חל אויף „הכל".

— ס'איז קיין קשיא ניט: סוף־סוף ווי איז פאַרט שייך צו מחייב זיין „הכל" אין תשובה — תשובה (כפשוטה) איז דאָך שייך נאָר אויב מ'האָט אַ חטא!

באַוואָרנט עס דער רמב"ם גלייך אין דער הלכה שלאחר"ז[34]: „עבירות שהתודה עליהם ביום הכפורים זה חוזר ומתודה עליהן ביום הכפורים אחר אע"פ שהוא עומד בתשובתו שנאמר[35] כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד". און היות אַז „אין[36] צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא", איז דאָך אַלעמאָל דאָ אַרט אויף תשובה פאַר יעדן איינעם, ווייל „וחטאתי (אע"פ שנתכפר כבר) נגדי תמיד" (כשם ווי „חוזר ומתודה עליהן")[37].

דער חילוק אין דעם איז נאָר: וועז די סיבת החיוב לעשות תשובה איז דער מצב (חטא) האדם — איז אויב דער אדם האָט (ניט חוטא געווען, אַדער) שוין תשובה געטאָן אויפן חטא (ער האָט עוזב געווען דעם חטא, וואָס דאָס „בלבד" איז „מצות התשובה מן התורה"[38]) איז ניטאָ

34) ה"ח.

35) תהלים נא, ה.

36) קהלת ז, כ.

37) בבית־אלקים (להמבי"ט) שער התשובה פ"ו (ד"ה עוד אפשר) ד„אפשר לומר כי לא הזכיר כאן כי אם הוידוי ולא התשובה כי אינו צריך לחזור ולשוב על מה שחטא מקודם כיון ששב מקודם אבל להעלותו על שפתיו בוידוי הוא צריך (והטעם —) להיותו נזכר שלא ישוב עוד".

אבל ע"פ משנ"ת כמ"פ (ראה לקו"ש (וחידושים וביאורים) שבהערה 26. לקו"ש חי"ז ע' 194) שגדר הוידוי הוא מה שהאדם מבטא בשפתיו החרטה שבלבו (וראה רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ב), מובן לכאורה, דכאשר מתוודים בפה צ"ל בשעת מעשה הרגש החרטה שבלב (ולהעיר ממ"ש המבי"ט עצמו בקרית ספר (ריש הל' תשובה) „התשובה והוידוי מצוה אחד היא שאין וידוי בלי תשובה"). — והרי אדה"ז מפרש הענין דוחטאתי נגדי תמיד לענין תשובה, כדלקמן סעיף ז. וראה שערי תשובה לר"י בסופו.

ומה שלא הזכיר הרמב"ם „תשובה" — י"ל כי נכלל במה שממשיך שם „שהוא עומד בתשובתו". ואכ"מ.

38) אגה"ת פ"א (צא, רע"א). וראה לקו"ש חי"ז ע' 197.

•) אבל י"ל שמספיק מה שכבר גמר בלבו בעבר (וזהו מה שאומר בשפתיו). ובפרט עפמ"ש בבית אלקים שם רפ"ג בנוגע לוידוי, שע"י „שגומר בלבו כו' ואומר דברים אלו בפיו ובשפתיו אז יבוש ויכלם מלשוב עוד למה שחטא", שלכאורה ענין זה אפשר גם מבלי שיתעורר **עתה** ברגש של תשובה כו'. וראה לקו"ש חכ"ז ע' 213. ואכ"מ.

אויף אים קיין חיוב נאכאמאל צו נת־ עורר ווערן בתשובה על חטא זה (אע״פ וואס „וחטאתי נגדי תמיד״);

ביום הכפורים אבער, וואס דער זמן איז מחייב תשובה, און עס לייגט זיך א חיוב אויף „הכל לעשות תשובה״ — איז אויב ס׳איז געווען בחייו אן ענין אויף וועלכן ס׳איז מעגלעך תשובה[39], איז מען אין דעם מחוייב, ווייאלד „וחטאתי נגדי תמיד״, ובמילא איז דאס שייך צו יעדערן — „חייבים הכל לעשות תשובה״, כנ״ל.

ז. ויומתק ע״פ המבואר אין תניא[40] בענין „וחטאתי נגדי תמיד״, אז אע״פ וואס „כבר עשה תשובה נכונה״, איז בשעת א איד ווערט נתעלה אין א העכערער מדריגה אין עבודת ה׳, פא־ דערט זיך פון אים א „תשובה עילאה יותר״.

ועד״ז בענינו: מצד מעלת היום פון יום הכפורים, וואס יעדער איד ווערט נתעלה כו׳, איז אפילו די ענינים אויף וועלכע מ׳האט שוין פריער תשובה געטאן א „תשובה נכונה״, דארף מען ביוהכ״פ האבן א העכערע תשובה.

בסגנון אחר קצת: מצד דעם עלי׳ פון א אידן ביום הכפורים, פאדערט זיך תשובה אויף ענינים וואס פאר יוהכ״פ (וועז ער איז געווען אין א נידעריקערער מדריגה בעבודת ה׳) זיינען זיי (לגבי המדריגה ההיא) ניט פארראכטנט געווארן ווי חטאים[41]. כידוע[42] הביאור אין דעם וואס מען זאגט ברכת סלח לנו „בתפילת[43] שמונה עשרה . . ולא קודם התפלה״.

ח. דער ביאור ע״פ פנימיות הענינים אין דעם וואס דוקא יום הכפורים איז „זמן תשובה״:

תשובה איז העכער פון דעם גדר פון זמן, הרהר תשובה ברגעא חדא*[43] — נעשה צדיק גמור[44] (וואס דערפאר איז תשובה ברגעא חדא ממלא כל הפגמים פון משך זמן רב). דער כח אין תשובה קומט דערפון וואס תשובה איז פאר־ בונדן מיט הקב״ה עצמו (כמחז״ל[45] אז דוקא הקב״ה האט געזאגט „יעשה תשובה ויתכפר לו״).

[ועד״ז בא דעם אדם איז די התע־ עוררות תשובה פארבונדן מיט עצם

---

39) יתרה מזה נלפענ״ד (והנפק״מ להלכה): א) המקדש אשה תיכף להתחלת חיובו במצות (ומציאות עבירות בחייו) ע״מ שהוא בעל תשובה׳ — אינה מקודשת, ב) אעפ״כ שייך אצלו „זמן תשובה״ ע״ד שיש אצלו „זמן זרע וקציר״ אף שאין לו שדה, ג) אם נדר ע״מ „שאעשה דבר פלוני בזמן תשובה״ ועשה ביוהכ״פ — מחוייב לקיים נדרו.

40) פכ״ט (לו, ב).

*) ברמ״א (ושו״ע אדה״ז) או״ח סו״ס שמג, דאם עבר עבירות בקטנותו „טוב לו שיקבל ע״ע איזה דבר לתשובה ולכפרה״. אבל כאן שע״פ דין „אין צריך לתשובה״ (רמ״א ואדה״ז שם), אינו בגדר „בעל תשובה״.

41) להעיר מד״ה החלצו תרנ״ט (סה״מ תרנ״ט ע׳ סד), ועוד — בטעם שגם צדיק גמור אומר הוידוים דעשי״ת, „מפני שלפי אמיתות גדולתו ורוממותו גם העבודה האמיתית לחטא יחשב כו׳״.

42) ראה תו״א וארא נה, ד. מג״א צה, סע״ג. תשא בהוספות קיא, סע״ג ואילך. ועוד.

43) ל׳ התו״א וארא שם.

*43) זח״א קכט, סע״א.

44) קדושין מט, ב (כגירסת האור זרוע סי׳ קיב). אלא שמפני דספק אם הרהר ה״ז ספק קידושין (תוס׳ ר״י הזקן וראש שם. טושו״ע אה״ע סל״ח סל״ב).

45) ירושלמי מכות פ״ב ה״ו. פסיקתא דר״כ פ׳ שובה. יל״ש תהלים מזמור כה.

נשמתו וואָס איז אַלעמאָל גאַנץ[46], און דעריבער וועט פון דאָרט נתמלא דער פגם אין דער הארת והתפשטות הנשמה].

נוסף ביום הכפורים: הנ"ל איז נמשך בגלוי מצ"ע אין זמן — „זמן תשובה". יוהכ"פ פועל'ט אַז אידן זיינען (כמל־אכים[47] —) העכער פון וועלט. און דאָס קומט אַראָפּ אין זמן פון יוהכ"פ, וואָס וועט אַנגערופן אין תורה[48] „אחת בשנה", וואָס: (א) דער פירוש פון „אחת" איז „יחידה", כדאיתא בתוספות[49]. (ב) „יום אחד" איז (אין זמן גופא) אַ זמן וואָס ווייזט אויף העכער פון הגבלה והתחלקות. כמבואר אין תורה אור[50] דער טעם וואָס שבועות איז יום אחד, ווייל שבועות איז „זמן קבלת התורה . . שהוא בחי' יחידה שלמעלה מהתחלקות",

עצמו — דער עצם זמן פון יום הכ־פורים איז אַ „כלי" אויף ענין התשובה (שלמעלה מזמן[51]) — „יום הכפורים הוא זמן תשובה".

(משיחות ש"פ האזינו; ו' תשרי תשכ"ז)

---

46) ראה רמב"ם הל' גירושין ספ"ב, תניא ספכ"ד, ובכ"מ.

47) טאו"ח סתר"ז (מפדר"א פמ"ו). שם סתרי"ט (ואדה"ז שם ס"ט) — מדב"ר פ"ב, לו. רמ"א ושו"ע אדה"ז שם סו"ס תרי.

48) ס"פ תצוה. אחרי טז, לד.

49) ד"ה עד אחת — מנחות יח, א. וראה תו"א שבהערה הבאה.

50) בהוספות יתרו — קט, סע"ד ואילך.

51) להעיר מצפע"נ מהד"ת (עא, ד) בנוגע לצום דיוהכ"פ שהוא „לא בגדר מספר . . עצם היום". ע"ש.